Valiokunnan lausunto TuVL 4/2020 vp– K 1/2020 vp

Tulevaisuusvaliokunta

Hallituksen vuosikertomus 2019

Tarkastusvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen vuosikertomus 2019 (K 1/2020 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan lausunnon antamista varten tarkastusvaliokunnalle. Määräaika: 16.10.2020.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- johtava asiantuntija Jaana Tapanainen-Thiess, valtioneuvoston kanslia (etäkuuleminen)
- johtava asiantuntija Sami Pirkkala, valtioneuvoston kanslia (etäkuuleminen)
- johtaja Mika Aaltola, Ulkopoliittinen instituutti (etäkuuleminen)
- johtaja Markku Kangaspuro, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto (etäkuuleminen)
- professori Hiski Haukkala, Tampereen yliopisto (etäkuuleminen)

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Tulevaisuusvaliokunta on käsitellyt hallituksen vuosikertomuksen 2019 (K 1/2020 vp) liitteestä 3 ilmenevät eduskunnan 13.9.2017 (VNS 1/2017 vp — EK 27/2017 vp) ja 4.3.2019 (VNS 5/2018 vp — EK 48/2018 vp) tulevaisuusvaliokunnan esityksestä hyväksymät 20 lausumaa.

Eduskunta hyväksyi 13.9.2017 tulevaisuusvaliokunnan Agenda2030-mietinnön (VNS 1/2017 vp — EK 27/2017 vp), jossa eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto:

> *1. kehittää Agenda2030-toimenpideohjelman toteutumiselle ja vaikuttavuuden arvioinnille luotettavat seurantamittarit, jotka samalla konkretisoivat tavoitteita ja toimenpiteitä; kestävän hyvinvoinnin edistämiseksi on kehitettävä erityisesti BKT:lle rinnakkaisia hyvinvointitalouden mittareita, kuten esimerkiksi inhimillisen kehityksen indeksiä (HDI), aidon kehityksen indikaattoria (GPI) ja kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksiä (ISEW); ennakoinnin kehittämiseksi on Agenda2030-toimintaohjelmaan liittyen kehitettävä myös uusia työkaluja poliittisten päätösten vaikutusten arvioinnille; vaikutukset hyvinvointiin on arvioitava kaikessa päätöksenteossa; politiikkatoimenpiteiden vaikuttavuuden arvioiminen edellyttää myös laadullisten mittareiden kehittämistä,*

2. *hyödyntää kansalaisten ja sidosryhmien osallistumista Agenda2030-toimenpideohjelman toimenpiteiden määrittelyyn ja toteuttamiseen sekä vaikuttavuuden arviointiin; erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että sidosryhmien osallistuminen näkyy myös lopputuloksessa; lisäksi Agenda2030-selonteon on ohjattava hallitusohjelmaa eikä päinvastoin; toimenpideohjelman toteutuksen painopisteet on kytkettävä kaikkiin hallituskauden vaiheisiin, myös hallitusohjelman ja budjetin laadintaan selonteossa kuvatulla tavalla; selonteon politiikkaperiaatteisiin sisältyvää ilmiöpohjaista budjetointia voidaan kokeilla esimerkiksi kestävän kaupunkikehityksen ja liikenteen sekä hyvinvointi-investointien kaltaisissa laajoissa ja monitahoisissa teemoissa,*

3. edistää Agenda2030-toimenpideohjelmaan sisältyvää kestävän kehityksen politiikkajohdonmukaisuutta määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti,

4. vahvistaa Agenda2030-toimenpideohjelman kannalta oleellisia valtioneuvoston kanslian henkilöstöresursseja koordinaatiossa; ja että koordinaatioverkostoa laajennetaan kehityspolitiikan, taloudellisten ulkosuhteiden ja ulkosuhteiden edustajilla; lisäksi ministeriöiden roolia kansallisen Agenda2030-toimenpideohjelman toteuttajina on vahvistettava,

5. profiloi Suomea sen vahvuuksiin sopivien Agenda2030-tavoitteiden edistämiseen ja koordinoimiseen ulkopolitiikan kansainvälisillä foorumeilla, kuten esimerkiksi Arktisessa neuvostossa, Pohjoismaiden neuvostossa, EU:ssa ja YK:ssa; Agenda2030-tavoitteet on huomioitava myös kansainvälisissä kauppasopimuksissa; varsinkin Pohjoismaisen yhteistyön lisäämistä kestävässä kehityksessä on edistettävä aktiivisesti,

6. lisää kaikkiin julkisiin hankintoihin vaatimuksen ja arvion Agenda2030-tavoitteiden edistämisestä esimerkiksi osana julkishallinnon Sitoumus 2050 -prosessia,

7. suuntaa Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) ja valtioneuvoston selvitys- ja tut-kimustoiminnan (TEAS) resursseja seuraavina vuosina erityisesti Agenda2030-politiikkajohdonmukaisuuden edistämiseen sekä kestävään kehitykseen liittyvän monitieteisen tietopohjan vahvistamiseen; päätöksentekoa ja muutoksen hallintaa palvelevassa tutkimuksessa on hyödynnettävä myös ennakointia, kuten esimerkiksi skenaariomenetelmiä,

8. toteuttaa hallitusohjelmassa ja Agenda2030-toimenpideohjelmassa tavoitteena olevan kehitysrahoituksen nostamisen YK:n ja EU:n tavoitteiden mukaiseen 0,7 prosenttiin bruttokansantulosta,

9. tiivistää tulevaisuusselonteon ja Agenda2030-selonteon kytkentää; tulevaisuusselontekoa ei saa kuitenkaan yhdistää tai muuten rajata pelkästään Agenda2030-selontekoon,

10. arvioi kestävän kehityksen tulevaisuudennäkymät uudessa geopoliittisessa tilanteessa, kun USA mahdollisesti vetäytyy Pariisin ilmastosopimuksesta; on luotava vaihtoehtoisia skenaarioita ja toimintamalleja kestävän kehityksen edistämiseksi Suomessa, Euroopassa ja muualla maailmassa; samalla on arvioitava tarkemmin myös kestämättömän kehityksen mahdolliset seuraukset Suomelle.

Valiokunnan lausunto TuVL 4/2020 vp

Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että edellä mainitut kymmenen lausumaa ovat ohjanneet valtioneuvoston lokakuussa 2020 valmistuneen Agenda2030-selonteon (VNS 3/2020 vp) valmistelua. Koska selonteko on valmistunut, lausumat 1 — 9 voidaan poistaa, mutta kansainväliseen toimintaympäristöön liittyvä lausuma 10 jätetään edelleen voimaan.

Aiemmin keväällä 2020 tulevaisuusvaliokunta lausui suurelle valiokunnalle Euroopan Unionin Green Deal -ohjelmaan liittyen seuraavasti: "Tulevaisuusvaliokunta huomauttaa, että kestävään kehitykseen sisältyy merkittäviä poliittisia jakolinjoja sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Nämä jakolinjat yhdistyvät tulevina vuosina entistä tiiviimmin keskusteluihin pakolaispolitiikasta, Brexitistä, EU:n tulevaisuuden suunnista sekä COVID-19-pandemian seurauksista elpymisestä, globaalin laman mahdollisuudesta ja kansantalouksien velkakriiseistä. Riskinä on, että Eurooppa ajautuu poliittiseen kriisiin tilanteessa, jossa tarvitaan suuria päätöksiä. Suomessa poliittista konsensusta on historiallisesti rakennettu esimerkiksi komiteoiden avulla. Siksi tulevaisuusvaliokunta ehdottaa, että myös vihreän kehityksen ohjelmassa ja vihreässä siirtymässä otetaan käyttöön poliittista konsensusta rakentavia toimintamalleja. Oikeudenmukainen vihreä siirtymä voi edellyttää myös politiikan innovaatioita."

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että kansainvälisen toimintaympäristön haasteet kestävän kehityksen edistämisessä ovat entisestään kasvaneet muun muassa COVID-19-pandemian myötä. Siksi myös eduskunnan Agenda2030-mietinnön (VNS 1/2017 vp — EK 27/2017 vp) lausumassa 10 edellyttämät vaihtoehtoiset kestävyyden ja kestämättömyyden skenaariot ovat entistäkin ajankohtaisempia.

Eduskunta hyväksyi 4.3.2019 tulevaisuusvaliokunnan tulevaisuusmietinnön toisen osan (VNS 5/2018 vp — EK 48/2018 vp), jossa eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto:

1. luo vaihtoehtoisia skenaarioita ja toimintamalleja myös sen varalle, että muutos globaalissa toimintajärjestelmässä on pysyvä tai hyvin pitkäaikainen. Globaalin toimintaympäristön epävarmuuden vuoksi on analysoitava entistä laaja-alaisemmin myös sellaisia skenaarioita, joissa kansainvälisen yhteistyön kehityskulku ei ole toivotunlaista. Tämä ei ole ristiriidassa virallisten tavoitteiden edistämisen kanssa, vaan varautumista vaihtoehtoisiin tulevaisuuksiin. Globaalin toimintaympäristön monimutkaistuessa ja EU:n päätöksenteon vaikeutuessa esimerkiksi pohjoismaisen yhteistyön merkitys kasvaa.

2. varmistaa, että elinikäinen jatkuvan oppimisen malli kehitetään huomioiden lähiajan haasteena myös jo työelämässä olevien osaamisen päivittäminen, mukaan lukien vailla toisen asteen tutkintoa olevien nuorten aikuisten laaja joukko.

3. kehittää mekanismeja, joilla ilmastonmuutoksen hillintätoimista pahiten kärsiville yrityksille, ihmisille ja alueille voidaan korvata sopeutumisesta aiheutuvia kuluja.

4. täydentää valtion tulo- ja menoarviota laadittaessa BKT-mittaria luonnonvarojen kulutusta sekä hyvinvoinnin määrää paremmin arvioivalla satelliittitilinpidolla sekä yhdistelmäindikaattoreilla.

5. valitsee työn murrokseen, suomalaisen työn tulevaisuuteen ja hyvinvointitalouteen liittyen ilmiöpohjaisen budjetoinnin kohteeksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyn, osatyökyvyn hyödyntämisen ja työhyvinvoinnin

6. kokeilee Taiteilija-allianssia

7. selvittää, tarvitaanko BKT-mittarin rinnalle uusia mittareita digitalisaation ja digitaalisen liiketoiminnan vaikutusten ymmärtämiseksi

8. selvittää alustatalouden, lohkoketjuteknologian ja kryptovaluutan vaikutuksia talouteen sekä edistää verohallinnon kansainvälistä yhteistyötä alustatalouden valvonnan edistämiseksi ja uusien alustatalouden palveluiden kehittämiseksi

9. kehittää tulevaisuusselonteon vaikuttavuutta siten, että tulevaisuusselonteon valmistelu kiinnitetään paremmin ministeriöiden yhteiseen ja jatkuvaan ennakointiin; ministeriöiden yhteisen ja jatkuvan tulevaisuustyön yhteen kerääwä julkaisu voi toimia tulevaisuusselonteon ensimmäisenä, yhteistä ymmärrystä rakentavana osana; Tulevaisuusselonteon toisessa osassa valtioneuvosto voi valintansa mukaan avata paremmin jonkin tai jotkut selvityksessä esille nousseista ilmiöistä; selontekomenettely mahdollistaa samalla sen, että myös eduskunta voi ottaa kantaa sekä ministeriöiden tulevaisuustyöhön että myös valtioneuvoston valitsemaan kärkiteemaan.

10. kehittää teknologian eettistä arviointia ja teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten arviointia verkostomaisesti esimerkiksi osana kansallista ennakointiverkostoa ja sen strategisia ennakointikeskittymiä.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että tulevaisuusmietinnön toisen osan lausumat ohjaavat valtioneuvoston seuraavan tulevaisuusselonteon valmistelua sekä siihen liittyvää ministeriöiden jatkuvaa yhteistä ennakointia. Siksi lausumien toteutumista ja poistamista voidaan arvioida vasta kyseisen selonteon valmistuttua.

Lisäksi tulevaisuusvaliokunta painottaa, että myös tulevaisuusmietinnön toinen osa sisältää kansainvälistä toimintaympäristöä käsittelevän lausuman 1. Myös tämän lausuman merkitys on tulevaisuusvaliokunnan mielestä kasvanut entisestään viime vuosien aikana.

Vuosikertomuslausuntoa valmistellessaan tulevaisuusvaliokunta kuuli erityisesti kansainvälisen politiikan asiantuntijoita COVID-19-pandemian globaaleista vaikutuksista sekä globaalin toimintaympäristön jännitteistä. Kuulemisten perusteella pandemian taloudelliset seuraukset ovat merkittäviä ja verrattavissa lähinnä 1930-luvun lamaan. Pahimmin seurauksista kärsivät kuitenkin kehittyvät maat, joissa on odotettavissa merkittävää työttömyyden, köyhyyden, sairauksien ja kuolleisuuden kasvua. Samaan aikaan myös ilmastonmuutos lisää puutetta perusasioista, kuten puhtaasta vedestä, ruuasta ja asuinalueista, ja myös tämä kehityskulku koettelee erityisesti kehittyviä maita. Kaikki tämä yhdessä ja erikseen voi johtaa tulevaisuudessa massamittaisiin väestöliikkeisiin.

TuV:n kuulemat asiantuntijat korostivat, että COVID-19-pandemia ei niinkään ole luonut uusia kansainvälisen politiikan ilmiöitä, vaan syventänyt ja vahvistanut jo ennestäänkin merkittäviä jännitteitä ja jakolinjoja. Esimerkiksi Kiinan kyky selviytyä pandemiasta on tukenut sen kehitystä maailman suurimmaksi taloudeksi samaan aikaan kun USA on jatkanut vetäytymistään globaalista johtajuudesta ja toiminut voimakkaammin omien kansallistensa etujensa mukaisesti. Kiinan ja USA:n väliset jännitteet ovat kasvaneet, ja maailmanpolitiikan keskipiste on siirtynyt tämän kehityksen myötä Atlantilta Tyynelle valtamerelle.

Venäjän kehitystä puolestaan on hidastanut ja hidastaa tulevaisuudessakin asiantuntijan mukaan sen valtarakenteiden riippuvuus fossiilitaloudesta, mikä estää Venäjää tarttumasta tarpeellisiksikin havaitsemiinsa Agenda2030-toimenpideohjelman tavoitteisiin. Fossiilitalouden tuotto tarvitaan ja käytetään nykytilan ylläpitämiseen, eikä talouden uudistamiselle jää resursseja.

EU:n globaalin valtapoliittisen aseman vahvistumisen kynnyskysymykseksi asiantuntijat nostivat sisäisen koherenssin ja legitimiteetin. EU:n sisäinen yhteistyökyky on edellytys sen aseman vahvistumiselle globaalissa toimintaympäristössä, mutta asiassa on edettävä harkitusti huolehtien kehityksen hyväksyttävyydestä EU-kansalaisten näkökulmasta. Viimeaikainen integraatiokehitys ei ole asiantuntijoiden mukaan ollut täysin ongelmatonta: yhteisvastuullisuutta on kasvatettu samalla kun pienten maiden valta on vähentynyt ja suurten vastaavasti kasvanut.

Suurvaltojen suunnatessa huomionsa pandemian hallintaan, pienemmät toimijat saattavat hyödyntää tilaisuuden edistää intressejään maailmanpolitiikan katvealueilla, mikä voi pahimmillaan lisätä alueellisten sotien eskaloitumisen ja jopa ydinsodan vaaraa. Asiantuntijan mukaan alueellisuus painottuu tulevaisuudessa ja poissulkevat liittoumat jatkavat multilateraalisen yhteistyön haastamista. Toisaalta on myös niin, että kansainvälinen tilanne antaa pienemmille maille mahdollisuuden synnyttää uusia koalitioita yksittäisten päämäärien edistämiseksi.

> *Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että kansainvälisen toimintaympäristön muuttuessa Suomen tulisi olla aktiivinen samanmielisten maiden kanssa ja muodostaa uusia yhteenliittymiä Suomelle tärkeiden asioiden ympärille. Esimerkiksi koronapandemiasta hyvin selvinneiden maiden kanssa voidaan perustaa laaja-alaista bioturvallisuutta edistävä koalitio. Koalitioiden avulla voidaan pitää maailmanpolitiikan asialistalla myös radikaalien teknologioiden sisältämä mahdollisuus kestävään kehitykseen esimerkiksi ruokaturvaa parantamalla.*

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Tulevaisuusvaliokunta esittää,

> *että tarkastusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.*

Valiokunnan lausunto TuVL 4/2020 vp

Helsingissä 14.10.2020

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Joakim Strand r
jäsen Marko Asell sd
jäsen Harry Harkimo liik
jäsen Hannakaisa Heikkinen kesk
jäsen Katja Hänninen vas
jäsen Ville Kaunisto kok
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Antti Lindtman sd
jäsen Kristiina Salonen sd
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
jäsen Jussi Wihonen ps
varajäsen Toimi Kankaanniemi ps
varajäsen Marko Kilpi kok

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Olli Hietanen
valiokunnan pysyvä asiantuntija Maria Höyssä